

РОЗДІЛ 1 «ТРУДОВЕ ПРАВО»

УДК 349.2

DOI: 10.32751/2617-5967-2022-02-01

Головань Т.Г.

кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри державно-правових дисциплін,
кримінального права і процесу

Ждан М.Д.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін і
трудового права імені професора О.І. Процевського

**ЮРИДИЧНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ
ВИПУСКНИКАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ І ПРАЦІ**

Досліджуються юридичні механізми реалізації права на працю випускниками педагогічних закладів вищої освіти в умовах дистанційної організації навчання і праці. Автори зазначають, що потребує уточнення понятійний апарат щодо юридичного механізму реалізації права на працю випускниками педагогічних закладів вищої освіти. На думку авторів, під випускником педагогічного закладу вищої освіти слід вважати фізичну особу віком до 35 років, яка завершила навчання за освітньою програмою за спеціальностями галузі знань «01 Освіта/Педагогіка», яка у річний строк після закінчення навчання працевлаштувалась у заклад освіти самостійно, за державним замовленням чи учнівським договором, за сприяння державної служби зайнятості та продовжує працювати у закладі освіти протягом трьох років за спеціальністю, яку вона набула під час навчання. Зазначено, що юридичний механізм реалізації права на працю випускниками педагогічних закладів вищої освіти передбачає поєднання двох основоположних елементів: формування чіткого державного замовлення у сфері освіти та створення сприятливих умов для працевлаштування у закладах освіти. На думку авторів, впровадження цифрових та дистанційних технологій в юридичний механізм реалізації права на працю випускниками педагогічних закладів вищої освіти вимагає створення системи пошуку роботи за спеціальністю, розміщену на спеціальному порталі Міністерства освіти і науки України. Юридичне врегулювання функціонування такої системи передбачає фіксацію у відповідному нормативно-правовому акті положення про наявність на порталі наступної необхідної інформації: відкриті вакансії для заміщення посад педагогічних (науково-педагогічних) працівників за рівнем освіти та галуззю знань, вимоги до зайняття цих посад, додаткові стимулюючі умови для випускників. Випускник повинен мати можливість подати на портал власне резюме, презентацію чи відео свого змодельованого заняття. Автори констатують, що запровадження зазначених технологій сприятиме працевлаштуванню випускників педагогічних закладів вищої освіти та розвитку професійної кар'єри педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Ключові слова: право на працю, правове регулювання, гарантії трудових прав, працевлаштування, роботодавець, випускники закладів освіти, науково-педагогічні працівники, дистанційна робота.

The legal mechanisms of the realization of the right to work by graduates of pedagogical institutions of higher education in the conditions of remote organization of study and work are being studied. The authors point out that the conceptual apparatus regarding the legal mechanism of exercising the right to work by graduates of pedagogical institutions of higher education needs to be clarified. According to the authors, a graduate of a pedagogical institution of higher education should be considered a natural person under the age of 35 who completed his studies in the educational program in the field of knowledge "01 Education/Pedagogy", who within a year after graduation got a job in an educational institution independently, by a state order or student contract, with the assistance of the state employment service, and continues to work in an educational institution for three years in the specialty she acquired during her studies. It is noted that the legal mechanism for realizing the right to work by graduates of pedagogical institutions of higher education involves the combination of two fundamental elements: the formation of a clear state order in the field of education and the creation of favorable conditions for employment in educational institutions. According to the authors, the introduction of digital and remote technologies into the legal mechanism for exercising the right to work by graduates of pedagogical institutions of higher education requires the creation of a job search system by specialty, posted on a special portal of the Ministry of Education and Science of Ukraine. The legal regulation of the functioning of such a system involves fixing in the corresponding legal act the provision on the availability of the following necessary information on the portal: open vacancies for filling the positions of pedagogical (scientific and pedagogical) employees by level of education and field of knowledge, requirements for occupying these positions, additional stimulating conditions for graduates. The graduate should be able to submit their own resume, presentation or video of their simulated class to the portal. The authors state that the introduction of the mentioned technologies will contribute to the employment of graduates of pedagogical institutions of higher education and the development of the professional career of pedagogical and research-pedagogical workers.

Keywords: right to work, legal regulation, guarantees of labor rights, employment, employer, graduates of educational institutions, scientific and pedagogical workers, remote work.

Постановка проблеми. Основним завданням системи вищої освіти є підготовка фахівців і професіоналів, здатних кваліфіковано здійснювати роботи у сферах економічної діяльності, у межах спеціальностей, за якими вони навчались. Проміжним етапом між такою підготовкою та трудовою діяльністю за професією виступає процес працевлаштування випускника до конкретної організації, установи чи підприємства. Ефективне працевлаштування випускників закладів вищої освіти є показником продуктивної роботи системи вищої освіти та відповідних закладів вищої освіти. У 2022 році було підведено підсумки першого моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти [1], який проводився Міністерством освіти і науки України у співпраці з Міністерством цифрової трансформації України та Пенсійним

фондом України. Результати проведеного моніторингу показали, що високі значення частки працевлаштованих випускників закладів вищої освіти притаманні суто лікарським спеціальностям "Медицина (лікувальна справа), стоматологія та педіатрія" (92,02%), а також підготовці фахівців для системи МВС – Цивільний захист та пожежна безпека, правоохоронна діяльність (83,50%). Означені показники не можуть не тішити, адже представлені спеціальності є соціально важливими, особливо в умовах воєнного стану, коли праця медиків і співробітників служб цивільного захисту населення набуває критичного значення для порятунку життів українців. Натомість в іншій соціально важливій сфері – освіті, котра визначатиме майбутнє України на багато десятиліть вперед після завершення воєнних дій, показники працевлаштування випускників закладів освіти знаходяться на вкрай низькому рівні. За даними моніторингу відсоток працевлаштованих випускників педагогічних закладів вищої освіти складає 60,22%. Такий низький показник відображає декілька тенденцій. По-перше, незначний рівень вмотивованості випускників педагогічних закладів вищої освіти працевлаштовуватись за обраною спеціальністю. По-друге, незадовільні умови працевлаштування для вмотивованості випускників педагогічних закладів вищої освіти, котрі їм може запропонувати вітчизняна система освіти. Окреслені негативні тенденції формують потребу, зокрема, в осмисленні проблеми працевлаштування та у правовому регулюванні працевлаштування випускників педагогічних закладів вищої освіти. Особливо у даному аспекті варто звернути увагу на сучасні цифрові та інформаційні можливості працевлаштування випускників педагогічних закладів вищої освіти в умовах дистанційної організації навчання і праці.

Аналіз останніх дослідження. Проблематика працевлаштування випускників закладів вищої освіти в останні роки представлена у вітчизняній науці досить широко. Серед найбільш ґрунтовних публікацій маємо відмітити наступні. Л.С. Лісогор, аналізуючи перспективи удосконалення процесу працевлаштування випускників закладів вищої освіти, пише, що "підвищення рівня конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів передбачає розробку комплексних заходів щодо забезпечення універсализації їх підготовки на основі застосування гнучких моделей навчання, набуття додаткової спеціальності, стимулювання роботодавців до укладання контрактів та договорів на підготовку спеціалістів" [2, с. 66]. О.Ю. Федорук, визначаючи основною проблемою працевлаштування молоді в Україні завуальованість реально існуючих проблем під купою законодавчо закріплених нормативно-правових актів, які лише формально захищають право на працю молодих осіб, відзначає, що "доки в Україні не зміниться оціночна система трудових ресурсів не варто очікувати полегшень і у працевлаштуванні молоді законним шляхом" [3]. А.М. Ключко та К.М. Олійник вважають, що "вирішення проблем, що постають перед молодими спеціалістами при працевлаштуванні можливо лише за системної співпраці держави, навчальних закладів та роботодавців" [4, с. 64]. С.В. Стадніченко виокремлює такі основні напрямки вирішення проблем працевлаштування молодих спеціалістів: "відповідність державного замовлення на підготовку спеціалістів у відповідності із реальним станом попиту на робочу силу, надання податкових кредитів підприємствам за кожне нове створене робоче місце, збільшення фінансування заходів щодо надання ефективної підтримки пошуку робочих місць безробітними, надання податкових пільг для підприємств з високою часткою зайнятого сільського населення, стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу" [5, с. 174]. Як бачимо, вітчизняні науковці чітко окреслюють проблеми юридичного механізму

працевлаштування випускників закладів вищої освіти та пропонують шляхи його удосконалення. Проте наявний брак досліджень, які б акцентували увагу на можливостях сучасного цифрового середовища та дистанційного навчання і праці при вирішенні проблем працевлаштування та подальшої трудової діяльності випускників закладів вищої освіти, зокрема, за педагогічними спеціальностями.

Формулювання мети статті. Автори мають на меті дослідити юридичні механізми реалізації права на працю випускниками педагогічних закладів вищої освіти в умовах дистанційної організації навчання і праці.

Виклад основного матеріалу статті. У Кодексі Законів про працю України (далі – КЗпП України) правове регулювання праці молоді виокремлено у главу XIII "Праця молоді" [6], що, як підкреслює С.В. Стадніченко, "ще раз демонструє нам те, що неповнолітні, молоді спеціалісти та інші категорії, які охоплюються даною віковою межею, визначаються як такі, які вимагають особливих, сприятливих умов для трудової діяльності, зокрема, на етапі її початку – працевлаштуванні" [5, с. 169].

У контексті державних юридичних механізмів працевлаштування КЗпП України оперує поняттям "молодий спеціаліст". Згідно ст. 197 КЗпП України під молодими спеціалістами варто розуміти "випускників закладів освіти державної форми власності, потреба в яких раніше була заявлена підприємствами, установами, організаціями, яким надається робота за фахом на період не менше трьох років у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України". Натомість, ст. 22 Закону України "Про основні засади молодіжної політики" [7] при характеристиці молодого спеціаліста не вказує на урядовий порядок працевлаштування, а веде мову про державне замовлення. Закон України "Про зайнятість населення" [8] замість дефініції "молодий спеціаліст" оперує терміном "молодий працівник". Це поняття додає нових вікових ознак (вік – до 35 років), строк завершення навчання (шестимісячний строк після закінчення навчання), способи працевлаштування (самостійно або за направленням закладу освіти чи державної служби зайнятості). Наявність даних різнопорядкових визначень одного суб'єкта не додає визначеності юридичному механізму працевлаштування молоді. На наш погляд, доцільно об'єднати означені дефініції в одну – "випускник закладу освіти". Пропонуємо під випускником закладу вищої освіти розуміти фізичну особу віком до 35 років, яка завершила навчання за освітньою програмою закладу професійної (професійно-технічної), фахової передвищої або вищої освіти, яка у річний строк після закінчення навчання працевлаштувалась самостійно, за державним замовленням чи учнівським договором, за сприяння державної служби зайнятості та продовжує працювати протягом трьох років за спеціальністю, яка вона набула під час навчання. Наведене поняття доцільно закріпити у ст. 197 КЗпП України і використовувати у відносинах із приводу зайнятості та працевлаштування, а також при формуванні молодіжної державної політики. Це дозволить як уніфікувати понятійний апарат, так і об'єднати гарантії працевлаштування випускників закладів освіти, котрі на сьогодні є розпорощеними серед декількох нормативно-правових актів.

На сьогоднішній день гарантії працевлаштування випускників закладів освіти зафіксовані у КЗпП України та законах України "Про основні засади молодіжної політики", "Про зайнятість населення", "Про вищу освіту". Так, ст. 197 КЗпП України передбачає надання випускникам закладів освіти державної форми власності, які навчались за державним замовленням роботи за фахом на період не менше трьох років. Ст. 22 Закону України "Про основні засади молодіжної політики" забезпечує надання першого робочого

місця працездатній молоді на строк не менше двох років випускникам закладів освіти, які не навчались за державним замовленням. Ст. 24 Закону України "Про зайнятість населення" до соціальних послуг та заходів сприяння зайнятості населення відносить сприяння забезпеченню молоді першим робочим місцем, проходженню стажування у роботодавця. Ст. 64 Закону України "Про вищу освіту" містить положення, що "державна у співпраці з роботодавцями забезпечує створення умов для реалізації випускниками закладів вищої освіти права на працю, гарантує створення рівних можливостей для вибору місця роботи, виду трудової діяльності з урахуванням здобутої вищої освіти та суспільних потреб" [9]. Як бачимо, гарантії працевлаштування випускників закладів освіти у вітчизняних нормативно-правових актах, по-перше, дублюють одна одну, по-друге, є декларативними. Єдиною реальною загальною гарантією працевлаштування випускників закладів освіти залишається державне замовлення.

Що стосується спеціальних законодавчих положень щодо працевлаштування випускників закладів освіти, то згідно ч. 4 ст. 64 Закону України "Про вищу освіту" встановлюється, що "випускникам вищих медичних і педагогічних навчальних закладів, які уклали угоду про відпрацювання не менше трьох років у сільській місцевості або селищах міського типу, держава відповідно до законодавства забезпечує безоплатне користування житлом з опаленням і освітленням у межах встановлених норм". Наведена норма повинна сприяти формуванню мотивації у випускників, зокрема, педагогічних закладів вищої освіти працювати у закладах освіти у сільській місцевості або селищах міського типу.

Крім того, згідно Наказу Міністерства освіти і науки України "Про затвердження Порядку надання одноразової адресної грошової допомоги деяким категоріям випускників закладів вищої освіти" [10] у п. 4 закріплюється, що "випускники закладів вищої освіти денної форми навчання, які навчались за державним замовленням у державних та комунальних закладах вищої освіти незалежно від підпорядкування, здобули ступінь магістра за спеціальностями галузі знань «01 Освіта/Педагогіка» або іншою спеціальністю і галуззю знань за освітньою програмою зі строком навчання 1 рік 4 місяці і завершили навчання у листопаді - грудні поточного календарного року, уклали відповідно до пункту 1 цього Порядку договір про роботу на посадах педагогічних працівників у закладах загальної середньої або професійної (професійно-технічної) освіти, визначених органами управління освітою, включаються до списків одержувачів одноразової адресної грошової допомоги наступного календарного року". Означена виплата також має створити додатковий стимул для працевлаштування випускників закладів вищої педагогічної освіти. Проте, як можна було побачити зі звіту моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти, ситуацію наведені гарантії сприяння працевлаштуванню молодих педагогів на краще не змінили.

Тому для пошуку додаткових елементів юридичного механізму реалізації права на працю випускниками педагогічних закладів вищої освіти варто звернутись до новітніх цифрових та інформаційних технологій, котрі отримали своє поширення в умовах дистанційної організації навчання. Варто зауважити, що інформаційні технології – це невід'ємна та основна частина сучасного розвиненого суспільства, тому сьогодні спостерігається повсюдний розвиток та модернізація різноманітних електронних платформ, цифрових додатків, Інтернет-порталів, державних та комерційних сайтів, у тому числі й у сфері сприяння зайнятості випускників закладів вищої освіти.

Система працевлаштування зазнала серйозних змін з тих пір, як інформаційні технології (включаючи Інтернет, повсюдну комп'ютеризацію, соціальні мережі та різні цифрові платформи) отримали свою масову популяризацію на початку 2000-х років. Сучасна людина використовує цифрові девайси з будь-якого питання, що стосується освітніх послуг, дозвілля, документів, покупки нерухомості, працевлаштування і т.п. Інформаційні технології дозволяють серйозно полегшити життя, скоротити тимчасові витрати, а також є основним "помічником" для випускників, у тому числі з питання працевлаштування. Переваги сучасних цифрових платформ з працевлаштування полягають у тому, що вся інформація про вакансії, вимоги до кандидата, роботодавця, перспективи просування кар'єрними сходами представлена у вільному доступі з однаковими умовами для всіх кандидатів. Крім того, такі платформи є серйозним "помічником" для роботодавців, оскільки тепер не потрібно очно проводити співбесіди з великою кількістю кандидатів – за допомогою електронного резюме роботодавець одразу розуміє, підходить людина чи ні. Також платформа надає можливість за бажанням додати супровідні, рекомендаційні чи інші відповідні документи, які роботодавець зможе оцінити під час аналізу резюме.

У межах проблеми працевлаштування випускників закладів вищої освіти електронні платформи також мають перевагу: кандидат може відзначити у резюме свій статус (наприклад, випускник без досвіду роботи за фахом), відповідно до чого система підбере відповідні вакансії, де потрібні саме такі спеціалісти на стажування або працевлаштування. Тому видається доцільним включити до юридичного механізму реалізації права на працю випускниками педагогічних закладів вищої освіти цифрову дистанційну систему пошуку роботи за спеціальністю, розміщену на спеціальному порталі Міністерства освіти і науки України. На такому порталі варто розмістити відкриті вакансії для заміщення посад педагогічних працівників за рівнем освіти та галуззю знань, вимоги до зайняття цих посад, додаткові стимулюючі умови для випускників педагогічних закладів вищої освіти (надання житла, компенсація оплати комунальних послуг, одноразова грошова виплата). Крім того, сам випускник педагогічного закладу вищої освіти повинен мати можливість подати власне резюме, презентацію чи відео свого заняття. Також на порталі має бути забезпечено проведення дистанційних співбесід випускників педагогічних закладів вищої освіти та представників закладу освіти.

Висновки. Удосконалення юридичного механізму реалізації права на працю випускниками педагогічних закладів вищої освіти потребує уточнення понятійного апарату. Під випускником педагогічного закладу вищої освіти слід вважати фізичну особу віком до 35 років, яка завершила навчання за освітньою програмою за спеціальностями галузі знань «01 Освіта/Педагогіка», яка у річний строк після закінчення навчання працевлаштувалась у заклад освіти самостійно, за державним замовленням чи учнівським договором, за сприяння державної служби зайнятості та продовжує працювати у закладі освіти протягом трьох років за спеціальністю, яка вона набула під час навчання. Юридичний механізм реалізації права на працю випускниками педагогічних закладів вищої освіти передбачає поєднання двох основоположних елементів: формування чіткого державного замовлення у сфері освіти та створення сприятливих умов для працевлаштування у закладах освіти. Впровадження цифрових та дистанційних технологій в юридичний механізм реалізації права на працю випускниками педагогічних закладів вищої освіти вимагає створення системи пошуку

роботи за спеціальністю, розміщену на спеціальному порталі Міністерства освіти і науки України. У Наказі Міністерства освіти і науки України, яким пропонується врегулювати функціонування такої системи варто зафіксувати положення про наявність на порталі наступної необхідної інформації: відкриті вакансії для заміщення посад педагогічних (науково-педагогічних) працівників за рівнем освіти та галуззю знань, вимоги до зайняття цих посад, додаткові стимулюючі умови для випускників. Випускник повинен мати можливість подати на портал власне резюме, презентацію чи відео свого змодельованого заняття. Доцільно врегулювати проведення на порталі дистанційних співбесід випускників та представників закладу освіти. Запровадження зазначених технологій сприятиме працевлаштуванню випускників педагогічних закладів вищої освіти та розвитку професійної кар'єри педагогічних та науково-педагогічних працівників. У подальших дослідженнях доцільно вивчити сучасну систему унормування державного замовлення у сфері педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт з моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/02/03/01/Zvit.z.monitorynhu.pratsevlashtuvannya-2022-02-03.pdf> (дата звернення: 29.01.2022)
2. Лісогор Л.С. Працевлаштування випускників в умовах економічної кризи. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 2. С. 58-67.
3. Федорук О.Ю. Працевлаштування молоді: правові аспекти та їх реалізація на практиці. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право"*. 2013. №2 (8). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13foyrnp.pdf> (дата звернення: 29.01.2022)
4. Клочко А.М., Олійник К.М. Окремі аспекти правового регулювання працевлаштування молодих спеціалістів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 3. С. 63-65.
5. Стадніченко С.В. Особливості правового регулювання працевлаштування молодих спеціалістів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 168-174.
6. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 29.01.2022)
7. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 29.01.2022)
8. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 29.01.2022)
9. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
10. Про затвердження Порядку надання одноразової адресної грошової допомоги деяким категоріям випускників закладів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 19 грудня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0206-20#Text> (дата звернення: 29.01.2022)